

ВАЛЕРИ ДИМИТРОВ
ЛУДВИГ ФОН МИЗЕС
ГЛАСЪТ НА РАЗУМА И
СВОБОДАТА

chitanka.info

Лудвиг фон Мизес е практически неизвестен на българския читател. Не само за поколенията икономисти, юристи, философи и социолози, дрсирани по време на следването си при социализма в скудоумните „критики на буржоазните учения за... какво ли не“, при което, разбира се, достъпът до творчеството на критикуваните бе строго забранен. И сега, близо 20 години след началото на промените в България, всъщност начало на прехода към модерно капиталистическо общество, почти нищо не се знае за един от най-последователните, дълбоки и увличащи защитници на капитализма. Именно на капитализма, свободен от държавна намеса, на автентичния капитализъм, капитализма *laissez-faire*^[1], носител на възможно най-голямата икономическа и индивидуална свобода и на просперитет за огромни маси хора.

Причината е проста и банална. Големият мислител, създател на истинска епоха в икономическата теория, философията и социологията не е превеждан и издаван в България, с изключение на кратки откъси от негови произведения, публикувани в тематични сборници или на интернет сайтове на неправителствени организации^[2].

Кой всъщност е фон Мизес? „Сухите факти“ казват следното:

Лудвиг фон Мизес е роден през 1881 г. в Лвов, Полша, град, който тогава се нарича Лемберг и е в границите на Австро-Унгария, в известно и влиятелно аристократично семейство^[3]. Завършва университета във Виена и през 1906 г. защитава докторска дисертация по канонично и римско право. В периода 1904–1914 г. посещава семинара на Бьом-Бавьорк във Виенския университет. Преди и след края на Първата световна война работи като съветник в Австрийската индустриална камара и преподава като частен доцент във Виенския университет. След края на войната за две години е директор на Австрийската репарационна комисия към Лигата на нациите. Като съветник в Австрийската индустриална камара има големи заслуги за предотвратяването на хиперинфлацията в следвоенна Австрия. През 1927 г. фон Мизес основава Австрийския институт за изследване на бизнес цикъла, където става изпълнителен вицепрезидент. Работи заедно с Фридрих фон Хайек, който е управител (мениджър) на института, а след неговото заминаване за Лондон — с Оскар Моргенщерн, който поема поста на фон Хайек.

В периода 1933–1940 г. се премества в Женева и става професор в Института за международни изследвания. В тези години фон Мизес публикува на немски език някои от основните си произведения^[4] като „Икономическата калкулация и социалистическото общество“ (1920), „Социализмът: икономически и социологически анализ“ (1922), „Стабилизиране на паричната единица от гледна точка на теорията“ (1923), „Теория на парите и на кредита“ (1924), „Либерализмът“ (1927), „Критика на интервенционизма“ (1928), „Епистемологични проблеми на икономиката“ (1933), „Икономическа теория на действието и размяната“ (1940). От този период е и „Интервенционизмът: икономически анализ“, който е публикуван едва през 1998 г.

Преследван заради еврейския си произход и критиката на националсоциализма, през 1940 г. фон Мизес напуска Европа, пристига в САЩ и се установява в Ню Йорк. Тук, благодарение на стипендия, предоставена от Рокфелеровата фондация и Националното бюро за икономически изследвания, написва и публикува на английски език „Всемогъщото правителство. Възходът на тоталната държава и тоталната война“ (1944), както и „Бюрокрацията“ (1944).

В периода 1945–1969 г. фон Мизес преподава като извънреден професор във Факултета по бизнес администрация на Нюйоркския университет, работи като съветник във Фондацията за икономическо образование, неколкратно изнася лекционни курсове в Мексико, Перу и Аржентина. През 1947 г., отново заедно с фон Хайек, основава Общество на бизнесмени, икономисти и интелектуалци „Мон Пелерин“.

Междувременно продължава и плодотворната изследователска работа на австрийския мислител. През 1947 г. се появява „Планираният хаос“, а през 1949 г. фон Мизес публикува капиталния си труд „Човешкото действие“, чието преработено издание излиза през 1963 и 1966 г. Издава през 1956 г. „Антикапиталистическото мислене“, през следващата година — „Теория и история“, а през 1962 г. се появява „Крайното основание на икономическата наука“.

Лудвиг фон Мизес умира през 1973 г. на 92-годишна възраст в Ню Йорк.

По време на своя дълъг и изумително продуктивен творчески живот фон Мизес последователно, систематично и безкомпромисно защитава принципите на класическия либерализъм от XIX век, на

частната собственост и инициатива, на свободния пазар и предприемачеството. Той е убеден и безмилостен противник на идеологиите на марксизма и на кейнсианството, както и на техните практически възплъщания: социализма, „държавата на благоденствието“, всички форми на държавен интервенционизъм в икономиката, които подкопават и ограничават свободния пазар, истинския извор на човешкото богатство и просперитет. В тази насока фон Мизес е виден представител на Австрийската школа в икономическата теория и продължава постиженията на Менгер, Бьом-Бавьорк и Визер^[5]. Той е и създател на „Новата австрийска школа“ в икономическата теория в Съединените щати.

През 80-те и 90-те години на миналия век интересът към творческото наследство на фон Мизес рязко се засилва, а през 1982 г. е основан и научен институт, носещ името му, в град Обърн, Алабама, САЩ.

Според неговия ученик и последовател Мъри Ротбард приносът на австрийския икономист и философ се изразява най-вече в изграждането и в развиването на интегрирана, дедуктивна икономическа теория, основана на фундаменталната аксиома за човека като същество, действащо целенасочено за постигането на желани цели. Единствената жизнена икономическа политика е политиката на неограниченото *laissez-faire*, на свободния пазар и на несмущаваното упражняване на частната собственост, при правителство, строго ограничено до защита на личността и на собствеността в рамките на определена територия. Фон Мизес категорично доказва, че:

1) експанзията на свободните пазари, на разделението на труда и на частното капиталово инвестиране е единственият път към материално натрупване и процъфтяване на човечеството;

2) социализмът е катастрофален за съвременната икономика, защото отсъствието на частна собственост върху земята и върху капиталовите стоки не позволява никакво рационално ценообразуване и оценка на разходите, и

3) държавната намеса и най-общо интервенционизмът ограничава и осакатява пазара, който така се оказва контрапродуктивен и по този начин води постепенно и неизбежно до социализъм^[6].

Е, може да се каже, че това, което твърди и обосновава Лудвиг фон Мизес още през далечната първа половина на миналия век, бе

доказано по категоричен начин от зрелищния провал на социалистическата система и от дискредитирането на социалистическите и кейнсианските политики и практики, както в развитите западни държави, така и в страните от Третия свят. В това отношение той се оказва истински пророк. Дори само по тази причина теоретичното му наследство заслужава да стане достояние на любознателния и непредубеден български читател.

Този кратък труд представя в блестяща, сбита и ярко полемична форма основни тези и идеи на фон Мизес. Книгата прави силно впечатление и, струва ми се, няма да остави равнодушен всеки, който се е докоснал до нея. Това е остър и безкомпромисен памфлет в защита на свободния, автентичен капитализъм, наситен с много духовна енергия, с публицистичен патос, с тънка ирония, а понякога и с убийствено презрение. Последното, което може да се каже за тази книга, е, че е професионално суха и академично скучна. Поразително е, че сложни и спорни проблеми се поднасят по изключително убедителен и достъпен начин. *Не е нужно да си икономист, за да разбереш икономическите идеи на автора.* А това още веднъж потвърждава правилото, че докато геният и талантът могат да говорят просто и ясно дори и за най-сложните неща, то претенциозната посредственост винаги говори сложно и неразбрано, дори и за простите неща.

Шокиращи за школуваните при социализма умове са идеите и изводите на фон Мизес, изразени често във формата на запомнящи се сентенции: за капитализма като общество на потребителите — върховни господари, като общество, което „депролетаризира“ обикновения човек и го издига до позицията на „буржоа“, който живее немислимо по-добре в сравнение със своите предшественици, за „големия бизнес“, който може да съществува само доколкото обслужва масите от потребители и така повишава непрекъснато жизнения им стандарт, за източника на натрупване на богатство — спестяването и акумулирането на капитал, което надхвърля нарастването на населението и за решаващата роля на трите класи, „пионери“ в този процес — спестителите капиталисти, инвеститорите предприемачи и иноваторите, проводници на техническия и технологичния прогрес.

Безпрекословно убедителни са доводите срещу безсмислието и глупостта на широко разпространеното убеждение за

несправедливостта на капитализма, лишил хората от достъп до блага, които природата щедро е осигурила за всички и на които всеки има право по рождение. Очевидно е, че именно тази убеденост стои в основата на нескончаемите „социално справедливи“ претенции, адресирани към обществото и държавата. Аналогични са нещата и при убеждението на отровените от антикапиталистическата пропаганда наемни работници, ругаещи „проклетите капиталисти, които отнемат плодовете на труда им“. Фон Мизес аргументирано доказва ролята и мястото на наемния труд, като той е само един от факторите за производство, при това не най-значимият.

Впечатляващо е разграничението между икономическата и културната основа на цивилизациите на Запада и Изтока и доводите за решаващата роля на идеята за индивидуална свобода, за свобода „срещу произволите на властта“. Категоричните и недипломатични изводи и преценки на фон Мизес със сигурност биха подразнили много лицемерни поддръжници на популярната теза за еднаквия принос на всички народи в общочовешката цивилизация и култура. Но истината е съвсем друга, макар и доста горчива — народите и нациите не са равни по своя цивилизационен принос и в това отношение превъзходството на страните от капиталистическия Запад е очевидно^[7].

Едва ли биха се харесали на „народофилите“, свикнали да проповядват максимата „народът не греша“, резките съждения на фон Мизес за ролята на завистта и злобата на невежото мнозинство, създаващи питателна среда за антикапиталистически настроения. За австрийския мислител обаче истината е над всичко. В този и само в този смисъл аристократът фон Мизес е „елитарен“.

И още нещо. Очевидно е, че изказът на автора не е само изказ на професионален икономист изследовател. Прави впечатление огромната култура на фон Мизес, стилът му на виенчанин, на истински духовен аристократ. Той говори като философ, историк, културолог, тънък познавач на изкуството, но и като проникателен социален психолог. Социалните и психологическите типажки, представени от него, оставят неизгладимо впечатление. Пред читателя се „изреждат“ разочаровани и озлобени интелектуалци, възмутени и завистливи „бели якички“, кокетиращи с леви идеи „братовчеди“, артисти и шоумени от Бродуей и Холивуд, мечтаещи за „статусния“ съветски „рай“, читатели на

детективски истории с антибуржоазен привкус, „прогресивни“ социални писатели, свещеници, апелиращи за „справедливост“ към „онеправданите“ народи от Третия свят и всякакви други участници в антикапиталистическия „карнавал“^[8].

Независимо, че е написана в средата на миналото столетие, „Антикапиталистическото мислене“ е изключително актуална и сега, включително и в конкретния български културно-исторически и политически контекст. Това се определя от универсалното значение на разглежданите в нея проблеми. Най-вече от обстоятелството, че *войната срещу капитализма никога и никъде не е стихвала*. Или както подчертава Томас ди Лоренцо в книгата си „Как капитализмът спаси Америка“, посветена на Лудвиг фон Мизес: „Антикапитализмът е непрекъснат кръстоносен поход, такъв поход, който, когато успява, със сигурност води до унищожаване на работни места, на икономическа свобода и прави всички ни по-бедни“^[9].

В България войната срещу капитализма, срещу самата идея за автентичен, неосакатен от държавна намеса капитализъм, също никога не е преставала. Въпреки сгромолясването на социализма по ред културно-исторически и социални причини, по традиция българското общество е дълбоко отровено от етатизъм^[10], от суеверното преклонение пред „голямата“, раздаваща блага и привилегии държава, от озлобление и дори омраза към „печалбарството“, предприемачите „експлоататори“ и изобщо хората от бизнеса^[11]. Именно тези хора, които всъщност са основните „виновници“ за създаването на работни места, за създаването и натрупването на богатство, от което се ползват всички, са оплювани, обругавани и демонизирани като причина за бедността и мизерията. Разбира се, разпространените сред широки кръгове в обществото антикапиталистически чувства и настроения са обясними в конкретните условия на прехода, при разпадането на утвърдени в продължение на няколко десетилетия начини на съществуване в едно затворено тоталитарно и в същото време дълбоко провинциално и „периферно“ в икономическо и културно отношение „статусно“ общество. Особено горчиви са тези настроения сред най-бедните слоеве, сред „губещите от прехода“, които смятат всяко забогатяване за „кражба от народа“. Основание за такива нагласи дават и грешките и провалите на българските държавни и общински администрации,

включително лошите приватизационни практики, както и действията на съмнителни предприемачи. Разпространен е и полукриминален, а и откровено криминален бизнес, чиито представители дразнещо парадират с просташко-парвенюшки луксозни разходи.

За войната срещу капитализма „духовните отпадъци“ от социализма създават особено благоприятна среда. Съзнанието на голям брой хора, образовани в различни сфери на обществените науки, е претъпкано с марксоидни и лениноидни „антибуржоазни“ клишета и обяснителни схеми^[12].

Същевременно са доста влиятелни и медийно активни политиците популисти, „загрижени“ за „социалната справедливост“, „интелектуалците всезнайковци“, оплакващи „кризата в морала и в културата“, а всъщност простодушно-нахално желаещи за статусните си привилегии на „творци началници“ при социализма, псевдоикономистите политикани, обсебени от министеромания, журналистите „гурута“, учещи всички на ум и морал, вайкащите се сиромасомили и тути кванти „амбулантни търговци на идейки трета употреба“ (по израза на фон Хайек). Всички те усърдно обработват общественото мнение и го насъскват срещу „пазарния фундаментализъм“, „крайните либерални решения“, „дивашкия и варварски капитализъм“, „моралната и културна деградация на хората с пари“ и т.н. И тук шестват социални и психологически типажки, подобни на описаните в антикапиталистическия „карнавал“ на фон Мизес. Разбира се, нещата са оцветени с така характерните за нашите географски ширини битово-примитивни страсти и с разпространените в ред професионални и академични кръгове провинциална ограниченост, невежество и самодоволство. Всичко това създава тягостното усещане за безнадеждна изостаналост и духовна посредственост.

И все пак много неща вдъхват оптимизъм. Класическият либерализъм празнува своите немалки победи и тук, в такова традиционно антилиберално общество като българското. Страната вече е част не само от една нова икономическа и културна общност — Европейския съюз, но и от един глобален, отговорен, непрекъснато променящ се свят, който предлага огромни възможности за енергичните, предприемчивите и любознателните. Никога досега в

своята история българите не са разполагали с такава степен на индивидуална свобода.

В икономически план става въпрос за растящия частен сектор, за „свиващия“ се постепенно, макар и неохотно, „размер на държавата“, за високия и устойчив икономически растеж, за непрекъснато увеличаващите се спестявания и външни и вътрешни инвестиции, за невероятно успешния режим на паричен съвет (по-популярен като „валутен борд“), за разумната фискална политика, за снижаващите се данъци и малкия размер на публичния дълг и за ред други икономически постижения. Те са налице, независимо от факта, дали са резултат на външен натиск или на вътрешен импулс за целенасочена и осъзната пропазарна политика. Истинска ирония на историята е, че такава политика бяха принудени да осъществяват (под натиска на обстоятелствата) и партии, и правителства с откровено лява, социалистическа идеология. Точно това е парадоксално, но всъщност напълно убедително доказателство, че *именно политиката на доближаване към модела на laissez-faire капитализъм е причината за тези икономически достижения и че тази политика няма истинска разумна алтернатива*. Разбира се, всичко постигнато далеч не е достатъчно. Страната има нужда от още по-осъзната, последователна и настойчива *laissez-faire* икономическа политика, от още по-голяма икономическа свобода. И от още нещо, изключително важно — държава, която да концентрира ограничените си ресурси върху най-значимата си задача — защита на правата на гражданите и осигуряването на върховенство на закона. *Т.е. да бъде ефективен „доставчик“ на законност за всички, а не на привилегировани „благодеяния и статуси“*.

И сега, в описаната историческа за България гласът на виенския мъдрец — аристократът по рождение, който отрече привилегиите на своята каста в името на обществото на свободните хора, капитализма — звучи мощно, проникателно и невероятно актуално.

„Антикапиталистическото мислене“ е не само литературен шедьовър, но и ценен „помощник“ за всеки, който се интересува от философските и икономическите измерения на либерализма. Затова искрено се надявам, че настоящата книга е само началото на предстоящото запознаване на българската читателска публика с голямото и непреходно дело на Лудвиг фон Мизес.

[1] Според самия Мизес *laissez-faire* означава обикновеният човек да бъде оставен да избира и да действа, да не бъде принуждаван да се подчинява на диктатор. Този принцип не означава действие на бездушни механични сили, а свобода на хората да избират как да си сътрудничат в социалното разпределение на труда и да определят какво да произвеждат предприемачите. Обратният принцип, на планирането, означава правителството едностранно да избира и да налага своите решения чрез апарата за принуда и насилие. (The Quotable Mises, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, USA, p. 134). ↑

[2] Лудвиг фон Мизес, Либерализъм в класическата традиция. В: Либерализмът. Идеи за свободното общество. Нов български университет, София, 2007, с. 21–35, както и Лудвиг фон Мизес, Опит върху печалбата и загубата. Лекция пред годишната среща на общество „Мон Пелерин“ в Бювалун, Франция, 9–16 септември, 1951 г. — www.libertarium.net ↑

[3] По-младият брат на Лудвиг фон Мизес — Ричард, е също световноизвестен учен, с принос в статистиката, теорията на вероятностите, аеродинамиката, механиката на флуидите и преди всичко — в механиката на твърдите тела. — Бел.кор. ↑

[4] Част от основните произведения на Лудвиг фон Мизес, както и материали за него на английски и на немски език, са достъпни в електронна форма на сайта на института, носещ неговото име, със седалище в град Обърн, Алабама, САЩ — www.mises.org ↑

[5] Виж например студията на самия фон Мизес за историческата роля на Австрийската школа в икономическата теория („The Historical Setting of the Austrian School of Economics“, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, USA, 1984). ↑

[6] Срв. Murray N. Rothbard, „Who is... Ludwig von Mises“ (www.mises.org) Ротбард подчертава значимото влияние на фон Мизес като теоретик и икономист не само върху фигури като нобеловия лауреат фон Хайек, върху Моргенщерн, Мачлъп, Робинс и ред други видни изследователи-икономисти, но и върху Жак Рюеф, главният икономически съветник на Шарл дьо Гол, както и върху Луиджи Финауди, президент на следвоенна Италия. Последните двама имат огромен принос за налагането на пропазарни и антиетатистки практики във Франция и Италия в следвоенните години. ↑

[7] В своето съдържателно и увлекателно изследване „Богатството и бедността на нациите“ харвардският професор Дейвид Ландес на основата на широк исторически материал обосновава същата теза за превъзходството на Запада, като подчертава значението в тази насока на институционалните и културните фактори. В опита си да обясни икономическото надмощие на Англия след Средновековието и особено през XVII и XVIII в. авторът очертава контурите на идеален модел на обществото, което се развива и забогатява. Такова общество гарантира правото на частна собственост и насърчава спестяванията и инвестициите, гарантира личната свобода срещу произволите на тиранията и частното „безредие“ (престъпност и корупция), налага спазването на договорите, създава стабилно и отговорно правителство, не непременно демократично, но ръководещо се от публично оповестени правила (т.е. управление на закона, а не на човека), и което правителство: 1) осигурява обезщетяване на справедливите претенции; 2) действа честно, като не позволява на икономическите „играчи“ да търсят привилегии вътре или вън от пазара и да печелят от благоволение или от статус и 3) е скромно, ефикасно и „неалчно“, като поддържа ниски данъци, има ниски по размер претенции върху натрупващия се обществен продукт и избягва привилегиите (David Landes, *The Wealth and Poverty of Nations*, London, 2005, p. 217–218). ↑

[8] Фон Мизес например не крие презрението си към оскъдните икономически познания на Ленин и неговото болшевишко обкръжение и смята, че идеите им психологически изразяват „философията на пропнуруващия чиновник в пълния й блясък“. ↑

[9] Thomas DiLorenzo, *How Capitalism Saved America*, Crown Forum, New York, 2004, p. 256 ↑

[10] Етатизъм — Политическо движение или доктрина, според която държавата трябва да се намесва директно, по повече или по-малко силов начин, в икономическия и социалния живот. Бел.кор. ↑

[11] Вж. фундаменталното изследване „Комуналният капитализъм“ на Румен Аврамов (София, 2007), което съдържа задълбочено обяснение на ред непрекъснато повтарящи се антипазарни „сюжети“ в българската икономическа история. ↑

[12] Колко от съвременните български икономисти, философи, юристи, социолози и журналисти знаят, например, за унищожителната

критика и теоретичния разгром, на който е подложена трудовата теория на стойността на Маркс от Бьом-Баворк още в края на XIX в. [↑](#)

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.